

दिगो विकास (Sustainable Development)

दिगो भन्नाले लामो समय सम्म टिकाउ हुने भन्ने बुझिन्छ भने विकास भन्नाले कुनै पनि विषय वा क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन हुनुलाई जनाउँछ । त्यसैले दिगो विकास भन्नाले हालको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि मात्र नभएर भविष्यका सन्ततीले समेत त्यसको उपयोग गर्न सक्ने अवस्थामा ल्याउनु पर्ने हो ।

"Sustainable development is the development that meets the demand of the present generation without compromising the needs of future generation."

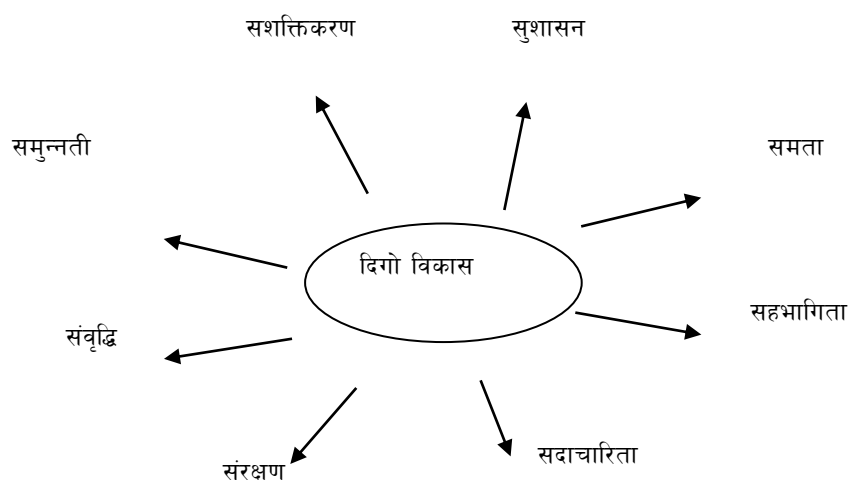
भविष्यका पुस्ताको आवश्यकताहरूलाई खलल नपुग्ने गरी वर्तमान पुस्ताका आवश्यकताहरू परिपूर्ति गर्नुलाई नै दिगो विकास भनिन्छ ।

संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाबाट सन् १९८३ मानवमातृकालिनप्रधानमन्त्रीगो हार्लेम ब्रुटल्याण्डको अध्यक्षतामा गठित आयोगले सन् १९८७मा दिगो विकासको अवधारणालाई समावेश गरी “हाम्रो साझाभविष्य” (Our Common Future) नामको एक प्रतिवेदन प्रकाशनमा ल्याएको थियो । यो प्रतिवेदन प्रकाशमा आएपछि दिगो विकासले विश्वव्यापी रूपमा व्यापकता पाएको हो । मानिसले आफ्नो जीवनयापनलाई सजिलो बनाउन विभिन्न विकास निर्माण गतिविधि संचालन गर्दछन् । यस क्रममा प्राकृतिक स्रोतको व्यापक प्रयोग बढ्दै जान्छ । जसले गर्दा मानवनिर्मित वातावरण बन्दै जान्छ भने प्राकृतिक वातावरण खलवलिनु थाल्दछ । वातावरणीय सन्तुलनलाई ध्यान नदिएकन गरिएको विकास निर्माण कार्य अपूर्ण, अधुरो र कम टिकाउ हुन्छ । वातावरण र विकासका क्रियाकलापहरू एक अर्कामा अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । यसै कुरालाई ध्यानमा राखि दिगो विकासको अवधारणा विकास गरिएको हो । दिगो विकासले हालको आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका साथै प्राकृतिक स्रोतको अवस्थान विगारीकन भविष्यका सन्ततीले समेत त्यसको उपयोग गर्न सक्ने अवस्थामा ल्याउनु गर्दछ ।

समग्रमा दिगो विकास भन्नाले

- मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने क्रममा भविष्यका पुस्ताका आवश्यकतालाई असर नपार्ने गरी प्राकृतिक र जैविक स्रोत साधनको प्रयोग गर्नु
- वातावरण र विकास विच सन्तुलन कायम राख्नु
- आफैमा धानिन सक्ने टिकाउ प्रकृतिको विकास
- आर्थिक, सामाजिक, जैविक र प्राकृतिक वातावरणीय पक्षहरू विच समन्वयात्मक ढंगले गरिने विकास
- प्राकृतिक स्रोतको खपट गर्दा भोलीका सन्ततीको निम्ती स्रोत जोगाई राख्ने भावनाको विकास
- अहिलेको आवश्यकतालाई उधारोमा पुरा नगर्ने विकास
- वातावरण मैत्री विकास
- प्रकृति मैत्री विकास
- भावी सन्ततीको आवश्यकताको पूर्वानुमान वर्तमान अवस्थामा नै गर्ने गरी गरिने विकास
- विकास, निर्माण पश्चात निरन्तर रूपमा लाभ प्राप्त भैरहने विकास

नेपाल कालागि दिगो विकासको एजेण्डा २०६० का अनुसार, दिगो विकासको सर्वोपरी लक्ष्य भनेको वर्तमानको नागरिक तथा भावी पुस्ताहरूलाई कम्तिमा पनि जीवनयापनका आधारभूत साधनहरू निरन्तर उपलब्ध गराई गरीवी न्यूनीकरण गर्नुका साथै तिनीहरूको जीवनका सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक र वातावरणीय क्षेत्रमा व्यापक अवसरहरू पनि उपलब्ध गराउने प्रक्रियालाई तीव्र गराउनु हो ।

दिगो विकास सम्बन्धी पुष्ठभूमी

- सन् १९७१ मा हेल्सिन्कीमावातावरणीय भविष्य सम्बन्धिअन्तराष्ट्रिय सम्मेलन
- सन् १९७२ जुन ५ देखि १६ सम्म स्वीडेनको स्टकहोममावातावरण सम्बन्धी सम्मेलन, जुन ५ लाई विश्ववातावरण दिवस घोषणा,
- सन् १९७२ डिसेम्बर १५ मा संयुक्त राष्ट्र संघीय वातावरण कार्यक्रमUNEP को स्थापना
- सन् १९८० माUNEP द्वारा विश्व संरक्षण रणनीति प्रकाशन
- सन् १९८३ मा संयुक्त राष्ट्र संघ द्वारा वातावरण सम्बन्धीविश्वआयोग ब्रुटल्याण्ड आयोग गठन ।
- सन् १९८७मा ब्रुटल्याण्ड कमिसनद्वारा “Our Common Future”नामकप्रतिवेदन प्रस्तुत
- सन् १९९२ जुन ३ देखि १४ सम्मब्राजिलको रियोदि जेनेरियोमा संयुक्त राष्ट्र संघिय वातावरण र विकास सम्बन्धी“पृथ्वीशिखर सम्मेलन (Earth Summit 1992)आयोजना
 - १७८ देशका राष्ट्र प्रमुखहरुको सहभागिता
- यसको नारा- एक माग पृथ्वीको स्याहार र उपयोग गरौं ।
 - यस सम्मेलनकाप्रमुखविषयहरु
 - एजेन्डा - २१- जैविकविविधतामहासन्धि- जलवायु, परिवर्तन- वन संरक्षण नीति
- सन् २००० सहस्राब्दीविकास लक्ष्यको घोषणा
- सन् २००२ मा दक्षिण अफ्रिकाको जोहानसबर्गमादिगो विकास कार्यान्वयन योजनापारित
- सन् १९९७माक्योटो प्रोटोकलपारित
- सन् २००७मावालीमाभएको सम्मेलनले Green Growth Strategyनिर्माण

- सन् २००९ मा डेनमार्कको कोपेन हेगनजलवायु परिवर्तन र वातावरण संरक्षण
- सन् २०१२ मा रियो +20 सम्मेलन

दिगो विकासमा नेपालको प्रयास

- नेपालको संविधानमावन, वातावरण र दिगो विकासलाई जोड दिइएको
- छैटौँ योजनामावातावरण तथा भू-उपयोग निति
- सातौँ योजनामावातावरणीय प्रभावमूल्याङ्कन
- आठौँ योजनामादिगो विकास निति
- नवौँ योजनामावातावरणीय व्यवस्थापन राष्ट्रिय नितिनिर्माण
- दशौँ योजना प्रदुषण नियन्त्रण, प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र दिगो विकास
- २०५२ सालमावातावरण मन्त्रालयको स्थापना
- वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ तथावातावरण संरक्षण नियमावली २०५४ ल्याई दिगो विकासमाजोड
- २०६० मा नेपालकालागिदिगो विकासको एजेण्डा

दिगो विकासका सिद्धान्तहरु

- पारिस्थितिक पद्धतिको संरक्षण (Conservation of Eco System)
- जैविकविविधताको संरक्षण (Conservation of Bio diversity)
- समाजको दिगो विकास (Sustainable development of society)
- जनसंख्या नियन्त्रण (Population Control)
- मानवीय स्रोतको विकास (Development of Human Resource)
- जनसहभागितामा वृद्धि (Increase in peoples participation)
- सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण -Conservation of Cultural Heritage)
- पृथ्वीको वहनक्षमताभित्र रहने (Included within carrying capacity of Earth)

दिगोविकासलक्ष्यहरु(सन्२०१६- २०३०) लक्ष्यहरु -१७, गन्तव्य-१६९, सूचकहरु-२३९

सन् २०१६ देखि सन् २०३० सम्मको लागिदिगो विकास लक्ष्यअन्तरगत १७ वटा लक्ष्यहरु निर्धारण ।

दिगोविकासका१७वटालक्ष्यहरु:

१. गरिबीकोअन्त्य	
२. शुन्यभोकमरी, खाद्यसुरक्षा	४. गुणस्तरीयशिक्षा
३. स्वस्थजीवनकोसूनिश्चितता	५. लैंगिकसमानतारमहिलासशक्तिकरण

६. दिगोसफापानीतथासरसफाइसेवा
७. आधुनिकउर्जामापहुँच
८. समावेशीआर्थिकवृद्धितथारोजगारी
९. उद्योग,नवीनखोजरपूर्वाधार
१०. असमानतान्यूनीकरण
११. दिगोशहररसुरक्षितमानवबसोबास

१२. दिगोउत्पादनतथाउपभोग
१३. जलवायुपरिवर्तनकाअसरहरुन्यूनीकरण
१४. सामुद्रिकस्रोतकोउपयोग
१५. जैविकविविधताकोसंरक्षण
१६. शान्तिपूर्णरसशक्तसमाज
१७. दिगोविकासकोलागिसाझेदारी

दिगो विकासका उद्देश्यहरु

क) आर्थिक उद्देश्य

- गरीबीनिवारण
- आर्थिक क्षमताको विकास
- आर्थिक स्थिरता कायमगर्ने
- उच्च, स्थिर र दिगो आर्थिक वृद्धि

ख) सामाजिक उद्देश्य

- सामाजिक समानतामाजोड (लैङ्गिक, भाषिक, क्षेत्रिय, जातिगतआदि क्षेत्रमा समानता)
- सामाजिकएकताको प्रदर्शन
- सांस्कृतिकपहिचानको विकास र संरक्षण
- सामाजिकगतिशिलता, उन्नती र प्रगति

ग) शैक्षिक उद्देश्य

- विश्वव्यापीप्राथमिकशिक्षा
- मानवव्यविकास र प्रगति

घ) वातावरणीय उद्देश्य

- वातावरणको प्रभावकारी संरक्षण
- प्राकृतिक स्रोत साधनको सावधानीपूर्वक उपयोग
- अनविकरणीय प्राकृतिक स्रोतको उचित सदुपयोग र संरक्षण
- नविकरणीय प्राकृतिक स्रोतको उचितप्रयोग
- प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमान्यूनीकरण, पुर्नप्रयोग र पुनश्चक्रणमा जोड ।